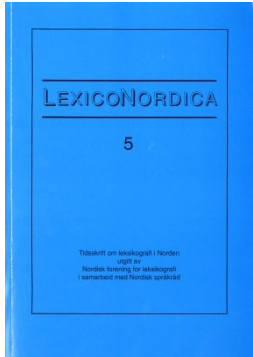

LexicoNordica

Forfatter:	Hannu Tommola og Arto Mustajoki [Den förnyade rysk-finska storordboken]	
Anmeldt værk:	Martti Kuusinen, Vera Ollikainen og Julia Syrjäläinen. 1997. <i>Venäjäsuumi-suursanakirja (Bol 'šoj russko-finskij slovar') yli 90.000 hakusanaa ja sanontaa</i> . Porvoo/Helsinki/Juva: WSOY og Moskva: Russkij jazyk, 1997.	
Kilde:	LexicoNordica 5, 1998, s. 239-260	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hannu Tommola & Arto Mustajoki

Den förnyade rysk-finska storordboken

Martti Kuusinen, Vera Ollikainen, Julia Syrjäläinen: *Venäjä-suomisuursanakirja (Bol'soj russko-finskij slovar') yli 90.000 hakusanaa ja sanontaa*. Toim. M. Kuusinen. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY & Moskva: Russkij jazyk, 1997, XXXI + 1575 s. Pris: FIM 554.

The dictionary reviewed in this article is a revised edition of a Russian-Finnish dictionary compiled by scholars in the former Soviet Karelia. The dictionary was first published in 1963 in Moscow, then reprinted twice by the Finnish publishing house WSOY. The authors of the new edition are the same – plus one, and the project has now been a joint venture of WSOY (Helsinki) and Russkij Jazyk (Moscow) Publishers. The bulk of the material consists basically of the vocabulary of the previous edition. No fundamental new research has been carried out, even if there is a considerable number of new entries in the present edition. In addition, a lot of checking, complementation and polishing has been carried out by Finnish lexicographers. In its present form the dictionary essentially fills a gap in the contemporary Finnish bilingual lexicography.

1. Inledning

Det är alltid en händelse när en storordbok kommer ut i Finland – kanske på andra håll i Norden också. Då den stora finsk-ryska ordboken (Vahros & Scherbakoff 1975) kom ut 1975, hade man i sjuttio år varit tvungen att nöja sig med Ringvalls och Kijanens (1902) gamla lexikon. Det är något liknande med den färska rysk-finska ordboken (härefter KOS). Också dess föregångare (K&O 1963) hade fått fylla upp en stor lucka. Ett drygt halvt sekel hade gått sedan Kijanens – i och för sig förträffliga – rysk-finska ordbok (Kijanen 1912–13) kom ut. Under årens lopp har sedan K&O (1963) varit föremål för hån och förakt främst för att den var gammalmodig – både i tids- och kulturkontext. Det sistnämnda berodde på författarnas tämligen isolerade tillvaro i dåtidens Sovjet och på petrosavodskfinskans termer och uttryckssätt som ofta tedde sig löjliga och omöjliga i en finlandssfinnes öron.

Den aktuella ordboken har alltså kommit till i Ryssland, närmare bestämt i Karelen, där den absoluta majoriteten av befolkningen är ryssar och bara drygt tio procent finnar, och den baserar sig på den

gamla utgåvan från 1963. Naturligtvis har karelarna idag helt andra möjligheter att ta del av det riksfinska språkets utveckling än vad de hade ännu för en tio–femton år sedan. Det mesta av den främmande ballasten har författarna och redaktörerna till den nya upplagan lyckats rensa bort.

Ett paradexempel på K&O:s (1963) "karelianismer" är *prikatiiri* för ryskans *brigadir*. För oss låter *prikatiiri* komiskt och man är förvånad att ordet finns kvar i den nya upplagan. Det måste bero på att ordet i det karelska språkbruket ännu är levande. Som en komplettering har *prikaatin (työryhmän) johtaja* 'ledare för brigad (arbetsgrupp)' tillagts. I Finland har *prikaati* ingen användning utanför militären, därför måste man tolka ordet som en kulturspecifik rysk term.

KOS har utan tvivel stora förtjänster redan ifråga om omfånget: "90.000 ord och idiom" (som underrubriken säger) innebär att antalet ord har ökat med 50 procent jämfört med den gamla K&O:s (1963) 61.000 ord. Också antalet geografiska termer har stigit från ca 1.300 till 1.900 uppslagsord. Helt ny är en förteckning över närmare 700 förkortningar i slutet av ordboken.

En central fråga som man måste ställa vad gäller ordboks kvalitet är: hittar man det man söker? Överhuvudtaget kan man väl säga att KOS i regel inte lämnar användaren i sticket. En annan, inte mindre viktig fråga är: kan man lita på den information man får i ordboken? Denna fråga kan man också i stort sett besvara jakande. Som ett exempel på hur man försökt modernisera finskan i ordboken genom att närma språket till ledigt språk kan följande uttryck ges: *tropa dostupna tol'ko dlja pesechodov* 'man kan bara gå till fots på stigen': *polku on ainoastaan jalan kuljettava* (K&O 1963) och *polkua pääsee vain jalan* (KOS). Ett annat exempel på moderniseringssträvandena är den nya finska ekvivalenten *lipeäkivi* 'lutsten' för *edkij natr* 'natriumhydroxid' i stället för *syöpä natron* (kanske skulle man också på ryska kunnat ge varianten *scelocnoj kamen* 'lutsten' som en motsvarande "lekmannterm").

Det finns också en hel del detaljer som man vill kritisera eller ställa sig skeptisk till. Efter de två positivt besvarade huvudfrågorna finns det kvar öppna frågor som hur pass ekonomiskt ordboken har sammanställts, hur konsekvent den är och hur praktisk den är att använda. Här finns det ännu mycket övrigt att önska. Det kan t.ex. råda delade åsikter om hur ändamålsenligt det är att ordboken är så omfattande, inte endast innehållsmässigt utan också rent fysiskt. Nästan 1.600 sidor är för mycket i ett band, i synnerhet som formatet inte är särskilt stort. Man måste ha breda och kraftiga händer för att kunna hantera boken utan möda. Om man vill använda material t.ex. i undervisning så visar

det sig att det är omöjligt att ta kopior av sidorna: inre spalten blir helt oläsbar. Man kunde ha gett ut den i två band och med större sidformat, såsom t.ex. i den rysk-tjeckiska ordboken (RCS 1978).

2. Målgruppen och urvalet av uppslagsord

I det följande behandlas principiella frågor som man måste ta ställning till i det praktiska ordboksarbetet – antingen medvetet eller intuitivt. Sedan Stjerba (Scerba 1940) lanserade aktiv-passiv-principen i den tvåspråkiga lexikografin brukar man teoretiskt fundera på valet av målgruppen. I det praktiska ordboksarbetet har väl författarens och utgivarens behov alltid omedvetet påverkat ordval och presentations-sätt. Ändå hade man tidigare egentligen liksom tänkt att ord helt enkelt motsvarar ord och att ekvivalensen är mer eller mindre ett till ett oberoende av källspråk eller översättningsriktning. Numera är man ense om att det för användaren är viktigt att uppslagsorden har valts med hans eller hennes behov och förutsättningar i minnet och att både hela ordbokens och de enskilda artiklarnas struktur återspeglar den kulturella bakgrund och det tänkesätt som i hans eller hennes erfarenhetskrets är det normala.

I förordet till KOS framhåller författarna att båda användargrupperna hållits i minnet, såväl ryssar som finnar. Det förefaller som om man vid urvalet av uppslagsord i KOS har tänkt mera på den finskspråkiga användaren, eftersom ordboken innehåller rikligt med kulturspecifika ryska ord. Men å andra sidan är det ju nästan omöjligt att i en tvåspråkig ordbok införa material som är specifikt för målspråk och -kultur. Något som är nytt i KOS och som tydligt visar att huvudvikten nu lagts på finska användare är att det finns grammatiska uppgifter på finska om de ryska uppslagsorden. Ytterligare bevis på detta är att man hittar etiketter för användningssfär och stilvärde endast på finska – inte bara före de finska ekvivalenterna (då det är fråga om uppgifter om textslag eller stil hos uppslagsordet) utan också efter dem (då de syftar på den finska ekvivalenten). Det senare är förvirrande, eftersom karakteristiken av de finska orden torde vara viktig just för ryska användare och därför borde ges på ryska. Däremot tar man närmast hänsyn till den ryska användaren då man i parentes anger en rysk synonym för en viss betydelse eller betydelsenysans för uppslagsordet.

Den dubbla orienteringen medför alltså vissa problem. Ett av dem är att det behövs mera exempel på ordens användning som kan vara viktiga för den ryska användaren men som i en utpräglat passiv ordbok skulle vara onödiga.

2.1. Varifrån kommer orden i ordboken?

Det är den så kallade "lilla" akademiska ordboken i fyra delar (MAS 1981–84; herefter endast MAS) som alldeles uppenbart har varit den främsta källan för KOS. Många av de ord som fått tillträde i nyare upplagor av Ozegovs enspråkiga ryska standardordbok (1992) förekommer inte i KOS om de inte förekommer i MAS.

Av skäl som inte behöver klarläggas här måste man i en allmän ordbok ta med också ord som inte förekommer i frekvensordlistor, som alltid baserar sig på ett visst sampel. Därför är det inte förvånande att KOS innehåller ett flertal ord som inte förekommer t.ex. i Zsorinas frekvensordbok (1977). Ett stickprov på ca 50 ordboksartiklar i KOS (från *balagan* till *bal'neologija*; 100 uppslagsord) visade att KOS här är fullständigare än Zsorina (1977), och vad som faktiskt slår en med häpnad är att i genomsnitt var fjärde artikel är ny i jämförelse med K&O (1963). Om man jämför antalet uppslagsord (och räknar med avledningar) finns det mot KOS:s 100 stycken inom detta avsnitt 91 i MAS, 87 i Ozegov (1992), 74 i K&O (1963) och bara 42 i Zsorina (1977). Av motsvarande tvåspråkiga ordböcker kommer den rysk-engelska (RAS (1985) närmast KOS med 72 uppslagsord; de övriga som vi kollat (RFS 1969, RSO 1976, RCS 1978 och RSS 1989) stannar alla vid omkring 50–60 ord. Avsnittet tar upp ca 1,25 sidor i KOS och ca 0,75 sidor i K&O (1963).

Vad har man då mera av i KOS än t.ex. i MAS och i K&O 1963? *Baldet'* 1. *huumaantua*, *hurmaantua* 'hänföras, vara betagen', 2. *laiskotella* 'slå dank, njuta av livet', markerat som *vardagligt*, är ett gott exempel på de stilistiska förändringar som försiggår i modern ryska. *Baldet'* finns inte i MAS, men väl i Ozegov (1992). Dessutom finns det i Elistratovs bok över moskvaslangen (1994).

Det finns också några ord avledda av egennamn: *balkanist*, *balkan-skij* och *balkanistika*, av vilka endast det sista finns i MAS. Adjektivet *balijskij* är bildat till det geografiska namnet Bali men översätts endast i sammansättningen *balijskij skot* 'baliboskap' (*balinnauta*). Man kan undra varför 'baliboskap' föredras framför 'shetlandshund', '-ponny', '-ull', 'norgesalpeter' och många andra? Ordet *ballista* som översätts till finska *ballista*, *heittokone* ('katapult' som en historism från den tidiga medeltiden) har vi inte kunnat hitta annat än i encyklopedierna och i Zalijnjaks grammatiska ordbok (Zalijnjak 1977). Oklart är på vilket sätt alla dessa termer nu har blivit aktuella. Detsamma gäller för *dotole*,

dotol' 'till dess, så länge' som MAS behandlar som föråldrade (de finns nog i RSO 1976 också).

Av de uppslagsord som är nya bara i jämförelse med K&O (1963) skall några nämnas: *balakat'* har betecknats som dialektalt och i stället för en översättning hänvisas till *boltat'* ('språka, pladdra' o.dyl.); *balivat'* (frekventativum till *bolet'* 'vara sjuk'); den etniska termen *bal-karec* och en rad avledningar, *baltiec* 'matros i den Baltiska flottan'), *baltijskij* 'baltisk', *baloban* 'tatarfalk' (*aavikkohaukka*, 'Falco cherrug') och *bal-maskarad* 'maskeradbal'. Dessutom har mikrostrukturen i många av artiklarna för samma uppslagsord kompletterats. T.ex. räknar man under *balans* i betydelsen *tase* 'bokslut, balans' upp förutom de gamla 'årsbalans', 'handelsbalans', 'aktiv' och 'passiv balans' också fyra stycken nya.

Författarna måste ha tänkt på den ryska användarens intressen då de har lagt till ett exempel under adjektivet *ball'nyj* (av subst. *ball* 'poäng'): *~aja sistema*, för den finska termen *pisteitys* är ny och kan inte gissas. Som en förbättring må också anses tillägget i det i sig exotiska uppslagsordet *bal'boa* som i den tidigare upplagan informerades bara om att det var fråga om en myntenhet: nu får man veta att det är i Panama man behöver 'balboa'. Inte lika lyckat är kanske beslutet att utvidga exempelaterialet i uppslagsordet *balet*. I K&O (1963) fick man nöja sig med *artist ~a* 'balettdansör', nu får man det kvinnliga alternativet till: *artistka ~a*, och dessutom *klassiceskij balet* 'klassiskt balett' och *balet na l'du* 'isbalett'. Isbaletten kanske är en bra idé då en rysk användare annars kunde försöka bilda en term som "baletti jäällä" 'balett på is'. Däremot förefaller det onödigt att ge "artisten" dubbelt, i synnerhet då man inte ger ekvivalenten *balettitanssija* ('-dansör/-dansös') utan *balettitaiteilija[ta]* (som inte finns i CD-Perussanakirja 1997) och upprepar samma ekvivalent också under uppslagsordet *artist*. Att man på finska i normalfall inte använder den genuspecificerade formen blir inte heller klart.

2.2. Facktermer

Inte ens en stor ordbok för allmänt bruk kan innehålla facktermer i någon större omfattning – och den behöver inte heller försöka göra det. Men man skall inte heller utesluta alla facktermer. Det finns många ord som syftar på begrepp inom olika fackområden för vilka vi inte har ett "allmänspråkligt" ord utan använder termer i allmänspråket. Vi talar ju om växellådan eller nämner relativitetsteorin också utanför egentlig

teknisk resp. fysikalisk fackdiskurs. Problemet är i stället var gränsen går.

Det finns ett förvånande stort antal facktermer i KOS, mera än t.ex. i Ozegov (1992) eller MAS och de tvåspråkiga ordböcker som vi har jämfört med. Detta gäller både benämningar på olika slags apparater och processer inom teknik och beteckningar för sjukdomar och andra medicinska termer. Väl representerad är också zoologisk och botanisk terminologi. Ofta får man uppfattningen att ordboken innehåller rikligt med facktermer p.g.a. mycket flitigt användande av etiketterna för fackområden. Det är inte helt oproblematiskt att märka ut t.ex. *sosna* 'tall' som ett botaniskt fackord. Det gör andra ordböcker i regel inte.

Man får inte glömma att ju mer olika uppslagsord (bl.a. facktermer) som tas med, desto mindre plats finns det för utförlig information i mikrostrukturen för varje ord. Ett exempel på en lingvistisk fackterm är *palimpsest* 'palimpsest' = *palimpsesti* (KOS 1997: 813) som man inte hittar i medelstora lingvistiska uppslagsböcker. Man kan fråga varför denna term har fått plats i en ordbok för allmänt bruk då den a) är en internationalism vars finska språkdräkt är uppenbar (rimligen också för en ryss som kan någon finska och har med "palimpsester" att göra); b) är mycket ovanlig i annan kontext än inom forskning i gamla manuskript och c) inte förklaras på något sätt i klarspråk. I MAS (III: 13) hittar vi:

- (1) **PALIMPSEST**, -a *Lingv.* Drevnjaja rukopis' na pergamente, napi-sannaja po smytomu ili soskoblenomu tekstu. [Grec. *palimchston* 'En gammal handskrift på pergament skriven ovanpå en text som tvättats eller skrapats bort' [grek. *palimpseston*]

Det går inte att skylla på MAS auktoritet, eftersom ordboksartikeln för *palimpsest* verkligen fyller en funktion i MAS, där ordets betydelse redovisas. Det kan man däremot inte säga om KOS. Om *palimpsest* som lingvistisk term skall uppmärksammas så skulle man väl också vänta sig att finna en rad vanligare och i den moderna språkforskningen kanske viktigare termer som t.ex.: *diateza* 'diates', *marker* 'markör', *sposob dejstvija* 'aktionsart'. *Determinant* finns endast som en matematisk term, *invariant* etiketteras som *mat* och *fys* och *strukturnyj analiz* översätts bara som *kiderakenteen analyysi*, *röntgenanalyysi* 'analys av kristallstruktur, röntgenanalys'. Den ryska användaren skulle å sin sida vara mycket nöjd med att hitta översättningarna *puhuja* 'den talande' och *kuulija* 'åhörare' för termerna *govorjascij* resp. *slusajuscij* (jfr de bokstavligen översatta participen *puhuva* 'talande' och *kuunteleva* 'lyssnande' som i finskan inte används substantiverade). Man måste

ändå medge att det generellt inte finns skäl att klaga över språkvetenskapliga termer. De vanligaste har nog tagits med. En allmän anmärkning som föranleds av exempel som 'struktur-/röntgenanalys' ovan är att etiketten *erik* 'specialterm' kanske kunde ha begagnats flitigare för termer som förekommer inom flera fackområden.

Vahros och Scherbakoff (1975) försökte uttryckligen komma Finlands utrikeshandel till mötes genom att särskilt uppmärksamma termer inom skogsindustrin. Vi har försökt pröva denna aspekt i KOS och fått intrycket att de vanligaste som en lekman kan komma på i stort sett finns med: *bumagodelatel'naja masina* 'pappersmaskin', *kalandr* 'kalander', *drevesnostruzecnaja plita* 'träullsplatta', *prokatat'/-yvat'* 'vals', *prokatcik* 'valsare' osv. Ur den ryska användarens synvinkel är det också berömvärt att det för *celljuloza* 'cellulosa' i den industriella betydelsen nu ges också den kortare ekvivalenten *sellu*. Det enda som vi saknar är *setka* i betydelsen 'vira' (i pappersmaskin), men det finns inte i Vahros & Scherbakoff (1975) heller.

2.3. Historien och nutiden

Ett evigt dilemma med ordböcker är att de aldrig kan vara så aktuella som man gärna skulle önska. Redigeringsprocessen tar tid men det är inte det enda skälet: ett litet antal neologismer kan också bero på att en massa gammalt material har ärvts från föregående upplagor och andra gamla ordböcker. Det är så synd att utesluta material som finns färdigt. Här kan man prisa KOS för en ganska effektiv rensning. Nya ord tycks också vara rikligt representerade, t.ex.: *sotovyj telefon* 'mobiltelefon'.

I den nya KOS har ord som syftar på sovjettiden slopats, t.ex.: *sovetizirovat'* 'sovjetisera' (*neuvostolaistaa*), *Sovinformbjuro* (*Neuvostoliiton tietotoimisto*). I stället har nya införts, t.ex.: *sovetologija* 'sovjetologi' samt ett motsvarande adjektiv och en personbeteckning *sovetologiceskij* (*sovjetologinen*) resp. *sovetolog* (*NL:n tutkija*). Den nedsättande personbeteckningen för en sovjetmänniska *sovok* (*neukku*) är också ny. *Perestrojka* 'ombygge' har sedan länge haft en metaforisk betydelse ('reformpolitik'), t.ex. i RAS (1985): *perestrojka* (*ideologiceskaja*). I KOS har denna betydelse nu fått en ny syftning och därmed en ny "översättning": *perestroika* ("NL:ssa 1985–1991" 'i Sovjet 1985–1991'). Av andra perestrojkatermer hittar man t.ex. *zastoj* (*v obscestvennoj zizni*) 'stagnation (i offentliga livet)' som ändå inte uppmärksammas som en politisk term för Rysslands närhistoria och som finns redan i K&O (1963). Detsamma kan man säga om artikeln för *putc* 'kupp', där ingen hänvisning till augustikuppen 1991 förekommer.

Uskorenie 'acceleration' som politisk propagandaterm nämns inte; den får man väl betrakta som en av perestrojkans dagsländor.

"Färgbytet" i samhället syns också i ordboken: *krasnyj ugolok* 'röda hörnan' (lokal för kulturellt och politiskt bildningsarbete) har fått vika för *krasnyj ugol* 'heliga hörnan' (där helgonbilden står). Både i den gamla och i den nya ordboken finns *belye* 'de vita' men den gamla K&O:s (1963) ryska förklaring (*belogvardejcy* 'vitgardister') har slopats, vilket väl är rätt, då den för tankarna till det ryska vita gardet. I KOS förekommer förresten fortfarande endast *belyj terror* 'vita terrorn'. Överlag måste man anmärka att det inte alltid är klart om etiketten *hist* avser termer i Finlands eller Rysslands historia eller i världshistorien.

2.4. Talspråk, slang och fula ord

KOS verkar innehålla ganska rikligt med talspråkligt material men inte uttryckligen slang. De centralaste fula orden har nu för första gången noterats i den rysk-finska lexikografin. Detta gäller dock endast de fem "stödord" som utgör utgångspunkten för en frodig flora av idiom, fraseologiska uttryck och avledningar (se Buj 1995). Dessa ord (*ebat* 'knulla', *pizda* 'fitta', *chuj* 'kuk', *zopa* 'arsle', *bljad* 'hora') har alla märkts ut som *grova* (*kark*) och översatts mycket lakoniskt utan variationer, exempel eller avledningar. Detta är kanske motiverat i en allmänspråklig ordbok. Vad som har bevisats är att man nu "får" uttala ord som brukar sammanfattas under begreppet *russskij mat* (ryska anstötliga skällsord). Mycket lakoniskt anger man också eufemistiska eller metaforiska kontextuella betydelser hos "vanliga" ord som t.ex. *perespat* '4. s kem' 'ligga med ngn' *maata*. För *jajca* 'ägg' får man i KOS inte alls information om dess "anstötliga" betydelse 'testiklar'. Varianten *cher* för *chuj* förekommer inte heller. *Govno* 'skit' har nu rehabiliterats: Vahros fick på sin tid nöja sig med den urvattnade översättningen *der'mo* för finskans *paska* (Vahros & Scherbakoff 1975: 447; se Vahros 1976).

Den anstötliga beteckningen för 'jude' (*zid*) har också fått komma med i precis samma utformning som i MAS. Detta ord försvann i Dals berömda ordbok med den "andra förbättrade" upplagan (Dal' 1955, I: 541) som gavs ut under Stalins tid. *Jidis* 'jiddisch' är också ett ord som inte förekom i K&O (1963) men som nu finns med.

I suget av "befrielsen" har också *seks* 'sex' fått tillträde i ordboken, med *gruppovoj* 'gruppsex', *oral'nyj* 'oral sex' och *bezopasnyj* ~ 'säker sex' som typiska exempel och med sju avledningar ('sexolog', 'sexbomb' osv.). Nya är också *transvestizm* och *transvestit*.

Av slangord (eller kanske talspråk) presenteras momentanverbet *gazanut'* med suffixet *-a(nu)-* som uttrycker intensitet bara med hänvisning till *gazovat'* 'gasa på' och 'sticka (iväg)'. Om man förvånar sig över varför just detta verb tagits med medan varianten utan det intensiva *-a-* saknas, skall man slå upp MAS. I Elistratov (1994: 85) finns endast *gazovat'* och *gazanut'* (som ett aspektpar och med flera betydelser). I jämförelse med den gamla K&O (1963) är förutom momentanverbet också den överförda betydelsen 'sticka (iväg)' hos grundverbet *gazovat'* ny: i 1963 års version fick man bara översättningen *kaasuttaa* ('gasa') och anmärkningen 'talspråkligt'. Man skulle kunna ifrågasätta den första betydelsen i KOS som användaren väl måste tolka som konkret: *nostaa kytkintä* ('lyfta på kopplingen') och *lisätä kaasua* ('gasa på') ges båda, medan det är fråga om olika funktioner som konkreta handlingar, och den första betydelsen torde ha provocerats fram som översättning av det metaforiska uttrycket på finska.

En tendens som har uppmärksammats i modernt ryskt språkbruk är att det används korta stamformer som substantiv i stället för de rationella verb- eller adjektivavledningarna. Detta avspeglas inte nämnvärt i den nya ordboken. Uttrycket *na polnom ser'eze* 'på fullt allvar' har ändå fått komma med, men orsaken gissar man igen lätt: detta uttryck (*ser'ez* < *ser'eznost'* 'allvar' < 'allvarlighet') har länge varit etablerat och finns redan i MAS. Vad som också finns är kollektivum *aktiv* för '(politiska, socialistiska osv.) aktivister', däremot inte perestrojka-termer som *neformal* (*neformal'naja grupp*a etc.) 'medlemmar i icke-officiella grupperingar' (dvs. nya aktivister!).

3. Organisation av ordbokens mikrostruktur

Traditionellt reflekterar betydelseernas inbördes ordning i en ordboksartikel inte deras frekvens i språkbruket. Därför kommer den vanligaste betydelsen 'utställning' hos *vystavka* först som tredje, betydelsen 'vis, sätt' hos *obraz* som sjätte. Som substantiv torde det sistnämnda inte heller vara så frekvent, utan det är i idiomatiska uttryck som *kakim/takim obrazom* 'på vilket/så sätt' som denna betydelse förekommer oftast. Ett undantag till den princip enligt vilken de historiskt ursprungliga betydelseerna eller sådana som bäst avslöjar ordets etymologiska eller derivationella struktur läggs först, tillämpas t.ex. i CO-BUILD 1987.

Fasta sammansättningar och termer placeras efter romben (□) som enligt bruksanvisningarna i KOS används för att skilja fraseologiserade uttryck från exempel på fria sammansättningar. Man förvånar sig över

att t.ex. *belyj chleb* 'vitt (smörgås)bröd' i artikeln för *belyj* 'vit' lagts efter romben men *belyj grib* 'karljohan(ssvamp)' före romben under betydelse 7. Men man behöver inte förvånas. I KOS räknas djur- och växtnamn upp som en betydelsegrupp för sig. Detta är nytt i KOS. Om det alltså finns flera zoologiska och botaniska beteckningar som bildats av adjektiv, vilket är fallet t.ex. med 'vit' och 'svart', så har man grupperat dem som en egen betydelsegrupp. I grupperna står termerna i princip i alfabetisk ordning (med några inkonsekvenser), dock så att djurnamnen kommer först. Helt konsekvent är då att *belaja vorona* 'vit kråka' (som till finska översatts med *outo lintu* 'främmande fågel') och *krasnaja ryba* "röd fisk" ('värdefull fisk', främst störararter) placerats efter romben, eftersom de inte är några zoologiska termer.

En utmärkt sak är att man ger uppgifter om verbens rektion. Praktiken sträcker sig inte till substantiv och adjektiv. Men oftast får man den nödvändiga informationen i exemplen, t.ex. *ljubov' k rodine* 'kärlek till fosterlandet' eller *sposobnyj k trudu* 'arbetsduglig'. Av någon anledning fattas det rektionuppgifter också för många verb men detta kompenseras också i exemplen, t.ex. rektionen för *gde*-verben som avviker från de motsvarande finska verbens rektion: *najti*, *kupit'*, *zabyt'* *gde* 'hitta, köpa, glömma **var**' och inte med riktningskasus som i finska. I detta sammanhang kan det vara skäl att nämna att en av författarna, den ansvarige redaktören Martti Kuusinen också har gett ut en utmärkt rektionordbok (Kuusinen & Suhanova 1988).

Med tillfredsställelse kan man konstatera att de produktivaste verbprefixen som *pere-*, *za-* osv. har tagits med som egna uppslagsord. Detta är inte brukligt t.ex. i alla tyska ordböcker. *Za-* uppges ha fyra olika betydelser som verbprefix och *pere-* fjorton (bl.a. 'göra **om** ngt', 'gå, åka, ge e.d. **över**').

I ryska ordböcker måste man fästa uppmärksamhet vid hur de problem som det idiosynkratiska verbsystemet medför har lösts. Den största stötestenen för icke-slaver brukar vara den grammatiska verb-aspekten som innebär att så gott som varje finskt eller svenskt verb (eller verbbetydelse) förekommer i två varianter. Aspektderivation är inte heller helt konsekvent så att t.ex. ett verb med prefixen *pere-* (se ovan) kan vara en lexikalisk avledning till ett enkelt verb (*delat'* 'göra' > *peredelat'* 'göra om, (för)ändra'), utan det kan också vara den perfektiva aspektpartnern till det enkla verbet med samma lexikaliska betydelse (*krestit'sja* > *perekrestit'sja* 'göra korstecken'). I det första fallet behövs då ett sekundärt imperfektivt verb för att uttrycka en upprepad handling eller en process (*peredelyvat'* 'göra om, ändra'). Den lösning man valt i KOS är att som grundform ange det imperfektiva verbet då det är prefixlöst men det perfektiva verbet om det har en

avledd suffigerad sekundär aspektpartner, och det tycker vi är den absolut riktiga.

En annan systematisk binär kategori bildar de vanligaste ryska rörelseverben ('gå', 'åka', 'simma', 'flyga', 'föra', 'bära' och några andra). De två grupperna kallas i KOS durativa och iterativa. En mycket välkommen innovation i ordboken är hänvisningarna till det motsvarande durativa resp. iterativa verbet. Ofta anges bland ekvivalenterna för iterativa verb finska frekventativa som *juoksennella* (< *juosta* 'springa'), men annars måste man söka efter förklaringen på termerna durativ och iterativ i bruksanvisningarna. Att upprepa den informationen vid varje uppslagsord hade förstås krävt alltför mycket utrymme. I enskilda artiklar för rörelseverb hittar man detaljer att kritisera, t.ex. att betydelsedifferentieringen är onödigt detaljerad. I artikeln för *bezat'* 'springa' presenteras som en särskild betydelse *bezat' za cem* 'springa efter ngt', vilket inte exemplifierar en betydelse som skiljer sig från verbets grundbetydelse utan en kollokationstyp som för all del är viktig – inte minst för den ryska användaren – men som gott kunde stå som ett exempel.

4. Tre funktioner – eller strategier

Låt oss anta att en ordbok har – eller kan ha – tre primära funktioner som spelar sina roller vid struktureringen av ordboksartikeln:

- (2) F1 = definition, redovisning för ordets betydelse på ett metaspråk (vad är X?);
 F2 = ekvivalensbeteckning (det ryska X = det finska Y); och
 F3 = exempel ur språkbruket (ett X kan vara y; X gör man på y sätt osv.).

Betydelsedefinition: Vad är ...? I en ordbok bör man på ett eller annat sätt redogöra för betydelsen hos orden. Oberoende av ordbokens typ är det här som en allmän lingvistisk ordbok (dvs. språkordbok) kommer närmast en uppslagsbok med encyklopedisk information: man berättar om ordets innehåll "med andra ord". Skillnaden i jämförelse med en enspråkig ordbok är i princip endast den, att betydelsedefinitionen ges på ett annat språk. I praktiken förhåller det sig annorlunda. I traditionella tvåspråkiga ordböcker finns betydelsedefinitioner inte. I synnerhet när det är fråga om en mindre ordbok kan betydelseförklaringen helt enkelt bestå av ett målspråkligt ord. Således sammanfaller funktionerna 1 och 2. Variation förekommer också med hänsyn till den tilltänkta heterogena användargruppen. Ofta ges nämligen **källspråkliga** synonymer som t.ex. i KOS (1997: 320) i parentes:

(3) **zakorenelost'**

1. piintyneisyys ['invandhet'], vakiintuneisuus
2. (**neispravimost'** ['oförbättring']) piintyneisyys, paatuneisuus ['förhärdelse']

Ekvivalens: Vad heter ... på finska? Funktionen att ge ekvivalenter är den mest problematiska i en ordboksartikel, då man måste besluta vilka målspråkliga ord som motsvarar det källspråkliga uppslagsordet. Författaren till en ordbok befinner sig i en situation som skiljer sig radikalt från den man befinner sig i då man översätter, eftersom man inte har möjligheten att "bara" hitta ett ord som passar i sammanhanget, utan man måste tänka på alla möjliga sammanhang.

Om man får generalisera kan man säga att det finns två "skolor": den ena menar att ett ord har en **grundbetydelse**. Traditionellt har informationen i ordböckerna framställts i enlighet med denna syn. Den andra "skolan" är mera skeptisk till ordens genuina betydelse och tycker i Wittgensteins anda att ordens betydelse utgörs av deras användning. I korpusbaserade ordböcker (som COBUILD 1987 är ett exempel på) kan man utgå ifrån de oftast förekommande betydelserna (användningstyperna) och vid behov undvika betydelsedefinitioner genom att formulera förklaringen t.ex. på följande sätt: "man använder *vot* också för att markera slutet på ett resonemang, en berättelse eller en dialog" (exemplet är hypotetiskt). – KOS kan man utan tvivel räkna till de traditionella ordböckerna i fråga om strategin för betydelseförklaringen.

Exempel: Hur används ...? Den tredje funktionen omfattar element som är viktiga vid språkinlärning och – något som man förhållandevis sent insett – kräver en egen speciell problemställning ("studieordböcker"; t.ex. Mustajoki & Nikkilä 1982): ordböckerna för allmänt bruk är inte lämpliga som sådana för användare som behöver metodiska modeller, vanliga uttryck, och inte bara en beskrivning av ordförrådets struktur och semantiken hos de enskilda orden (jfr Svensén 1987: 20).

Det man har försökt framföra explicit just i ordböcker för språkinlärning är exempel på hur orden används i levande bruk, i kontext. Det är fråga om kollokationer och vanliga idiom. Ett problem som inte är lätt att hantera är den principiella frågan: bör man ta upp de **vanligaste** fallen eller – paradoxalt nog – tvärtom: de fall som användarna inte kan gissa sig till? Möjligen kunde man göra en skillnad mellan en ordbok för språkinlärning och en ordbok för allmänt bruk. I det första fallet försöker man integrera de vanligaste uttrycken och kollokationerna i

ordboken, medan man undviker att ta med alltför mycket undantagsfall (även om de vanligaste undantagen är nödvändiga). I en allmän ordbok kan det som användarna kan gissa sig till utelämnas men, som vi redan antydde, detta är inte lätt att genomföra i en ordbok med en dubbel funktion. De här problemen ser lite annorlunda ut om man kan koncentrera sig på en målgrupp. Man har härvid t.o.m. försökt tillämpa en del av principerna för en inlärningsordbok i en ordbok som traditionellt borde vara passiv (jfr Mustajoki & Nikkilä 1982).

Begreppen F1, F2 och F3 skall man egentligen inte nödvändigtvis uppfatta som "funktioner" utan som olika praktiska strategier för att uppnå samma mål: att klarlägga uppslagsordets betydelse. I en passiv ordbok (t.ex. KOS för finska användare) skulle man följaktligen inte behöva annat än en eller flera ekvivalenter (F2) samt exempel (F3) bara i den omfattning som är nödvändigt för att precisera betydelsenyanser (t.ex. skillnader mellan olika ekvivalenter).

En annan tillämpning av begreppen F1, F2 och F3 innebär att också exempeldelen i en ordboksartikel och översättningarna där har olika funktioner: att förklara ordens betydelse (F1), att uppge vedertagna motsvarigheter för viktiga fasta sammansättningar (F2) och/eller att försöka lära ut det riktiga bruket av orden i kontext (F3).

5. Ordboksekvivalenter

Berkov (1996:18–19) uppfattar det som ett idealfall att "ordboksekvivalenten" sammanfaller med den "naturliga optimala" ekvivalenten för ett ord i ett annat språk. Begreppet "naturlig optimal ekvivalent" torde förutsätta en grundbetydelse hos orden (kanske t.ex. *voda* 'vatten').

I detta sammanhang är Reckers (1950, 1974) tre översättningsteoretiska typer av "reguljära (*zakonomernye*) motsvarigheter" relevanta. Endast den ganska begränsade grupp motsvarigheter (mellan språkliga tecken, t.ex. ord, i olika språk) som han kallar **ekvivalenter** kan uppfattas som naturliga optimala (kanske t.ex. *otec* 'fa(de)r', men redan *djadja* 'morbror' l. 'farbror' bjuder på problem).

Analog (**alternativa** eller **kontextuella**) motsvarigheter innebär att det i målspråket finns flera ord som beroende av kontext motsvarar källspråkets ord som till sin semantiska räckvidd är vidare och således vagare. Om valet mellan 'morbror' och 'farbror' i den primära betydelsen av *djadja* som släktskapsterm kräver kunskap om den realitet som det är

fråga om, så väljer man 'farbror' i den sekundära betydelsen p.g.a. den språkliga konvention som ordboksartikeln bör ge information om.

Den tredje typen – **substitut** – faller i normalfall utanför ordböckerna. Berkov (1996:20) nämner två exempel, ett som har med skandinaviska realier att göra och ett annat från den ryska vardagskulturen. Att man i Skandinavien "tackar för senast" kan inte ingå i någon rysk-skandinavisk ordbok därför att det helt enkelt inte finns ett ryskt ord som kunde fungera som ingång till detta uttryck. Naturligtvis kan inte heller en ryss som använder en sådan ordbok för aktiv språkinläring ens komma på att söka något sådant som han eller hon inte känner till. Däremot kan han eller hon försöka hitta en förklaring för uttryck av denna typ i en ordbok där ryska är målspråket. I Vahros & Scherbakoff (1975) finns en översättning till ryska (*Blagodarju za vcerasnee ugoscenie!*, bokstavligen: 'tackar för gårdagens traktering') för finskans motsvarande uttryck *Kiitoksia viimeisestä!* Mycket riktigt finns inte detta uttryck i KOS vare sig under *vcerasnij* 'gårdagens' eller *ugoscenie* 'traktering'.

Berkovs exempel i den andra riktningen är *S legkim parom!* (bokstavligen "med lätt ånga") som man brukar säga på ryska till någon som just har badat (bastu). Eftersom bastubadande om något är typiskt finskt skulle man ha väntat sig att den här hälsningen hade fått plats i KOS. I detta sammanhang tillåts väl ännu ett exempel på saunakulturen: på sista tiden har ryssarna allt mera börjat använda det finska ordet *sauna* i stället för det gamla ryska *banja* (om det inte är fråga om en allmän bastu). Denna utveckling syns i den nya ordboken genom att *sauna* har tagits med. Informationen i KOS är ändå inte entydig: "[suomalainen] sauna", dvs. '[finsk] bastu'. I artikeln *banja* förekommer också exemplet *finskaja banja* 'finsk bastu' men förhållandet till *sauna* har inte kommenterats alls.

6. Ekvivalens till formen och i realiteten

Vi vill peka på ett missförstånd som det finns flera bevis på i ordboken. Det är att man skulle kunna överföra **beteckningar** från ett språk till ett annat. Problemet är att likartade beteckningar tillhör olika realiteter, de används av olika människor (språksamfund) med olika syftning. Det är det här som översättning och interkulturell kommunikation handlar om. Låt oss som ett exempel titta på den första betydelsen av *krajnij* 'yttersta', 'extrem' i KOS (1997: 469):

- (4) **krajnij** 1. laitimmainen, äärimmäinen, reunimmainen; ~ *stul v rjadu* penkkirivin reunimmainen tuoli; ~ *dom po ulice* laitimmainen talo kadun varrella; ~ *na Krajnem Severe* Peräpohjolassa

I det sista exemplet (som förresten är nytt i jämförelse med K&O 1963) översätts *Krajnij Sever* helt enkelt med Peräpohjola 'Nordbotten'. *Krajnij Sever* har dock en bestämd referent på ryska: det syftar på vissa delar av Rysslands nordliga områden. *Perä-Pohjola* (eller *Peräpohjola*) syftar i sin tur på en historisk provins i Finland (*Nordbotten*) och kan förresten inte heller härledas av den bokstavliga betydelsen då Lappland inte räknas med i den här "yttersta" norden. Man bör observera att KOS ger namnet på båda språken med stor begynnelsebokstav, dvs. att man inte har avsett vilka nordliga områden som helst, vilket trots allt skulle vara försvarligt (*krajnij sever, peräpohjola*).

Att använda *Peräpohjola* för ryskans (och på samma gång alltså Rysslands) *Krajnij Sever* är i stort sett samma sak som om vi skulle översätta (Sveriges) *Norrboten* till finska med (Finlands) *Pohjanmaa*. *Pohjanmaa* heter naturligtvis *Österbotten* på svenska. Eller för att ta ett annat exempel: Sveriges *krona* eller Rysslands *rubel* går det inte att översätta med Finlands (eller Tysklands) *mark*. Varför inte? De är ju alla enheter för att mäta penningvärde på saker och tjänster. Jo, för femton kronor kan man inte köpa en öl vilket man kan för femton mark. Man kan inte undgå encyklopedisk information ens i en språkbok.

En kollision mellan realierna må också nämnas: *kandidat* har i Ryssland varit och är en akademisk grad som man i Finland brukar rangera någonstans mellan de finska doktors- och licentiatgraderna, och som vid ryska universitet översätts till engelska med *PhD* eller motsvarande. Det enda exemplet i KOS här är *kandidat medicinskich nauk* med översättningen 'lääketieteen kandidaatti', vilket i Finland råkar vara den **lågsta** högskoleexamen. Överhuvudtaget visar det sig att åtminstone högskoleterminologin inte alls har översatts adekvat. *Docent* översätts med 'dosentti' och till råga på allt ger man ett exempel *polucit' docenturu* med översättningen *saada dosentinvirka* ('få en docenttjänst') fast docentur i Finland inte alls är någon tjänst. Alltså är informationen till den finska användaren lika med noll: han eller hon kan nog utan en ordbok gissa att ett internationellt lånord som *docent* med finsk morfofologi heter *dosentti* och att *kandidat* på finska blir *kandidaatti*. Det är också tvivelaktigt om *laborant(ka)* som översatts med 'tutkimusapulainen' ('forskningsbiträde') på en institution vid ryska universitet har med forskning att skaffa. Universitetstermer är liksom all administrativ terminologi ytterst svåra och komplicerade men man borde nog just här utgå ifrån att ord inte motsvarar ord om man vill

uttrycka deras innehåll. Vid frånvaro av en vedertagen ekvivalent borde man hellre nöja sig med en betydelsebeskrivning ifall det "motsvarande" ordet i det andra språket syftar på något annat och således förvränger informationen.

Èkzamen översätts i KOS *tentti* 'tentamen', *koe* 'prov', *kuulustelu* 'förhör', *tutkinto* 'examen'. Bland exemplen finns *èkzamen na agronoma* 'agronomitutkinto' 'agronomexamen'. Enligt Ozegov (1992) är denna betydelse föråldrad. I finskan är det så gott som tvärtom: *tutkinto* är föråldrat åtminstone i högskolevärlden i betydelsen 'tentamen'. Det vore bättre att behandla sådant bruk som en separat betydelse eller kanske efter romben som ett exempel på en speciell användning. Å andra sidan skulle man vänta att *tutkinto* togs med under *stepen* 'grad' (jfr följande exempel på naturlig översättningsekvivalens: *u nee stepen* 'doktora – hänellä on tohtoritutkinto' 'hon har avlagt doktorexamen') men där hittar man i KOS endast [*oppi*]arvo 'grad'. Den allmänna betydelsen 'prov' saknas också (jfr *èkzamen na muzestvo* 'mandomsprovet' i Ozegov 1992) då alla exempel är från (hög)skol(e)världen.

7. Bruksexempel

KOS är en ordbok för allmänt bruk men den innehåller betydligt mera exempelmaterial än t.ex. den rysk-svenska (RSO 1976), rysk-tjeckiska (RCS 1978), rysk-engelska (RAS 1985) och rysk-franska ordboken (RFS 1969). P.g.a. det rikliga exempelaterialet tenderar KOS att vara för omfattande. Det finns många slags exempel som egentligen är onödiga. Ett exempel är ordet *setka* 'nät' som i den rysk-svenska ordboken (RSO 1976:676) har sju och i KOS åtta betydelser. De sex första betydelserna är samma i båda ordböckerna. Utan att fästa uppmärksamhet vid avvikelser i detaljerna kan man konstatera att strukturen och delvis också exemplen är från MAS (1981–84). Intressant är att det i KOS förekommer hela sex exempel på sammansättningar under 2. 'nät' – 'verkko', bl.a. följande två till sin semantiska struktur identiska exempel: *setka ot komarov* 'myggnät' *sääski-*, *hyttysverkko* och *setka ot moskitov* 'moskitonät' *moskiittoverkko*. Man kan knappast tänka sig någon som helst funktion hos det andra exemplet. Även om man tar hänsyn till ryska användares behov att få information om strukturen hos finskans sammansatta ord torde det räcka till att förleden i de andra fem exemplen på *-verkko* står i nominativ.

Den inte bara teoretiska frågan om ändamålet med bruksexempel i ordboken lyder: skall man redogöra för **ordens betydelse** (och låta användaren vid behov hitta på den passande översättningen) eller skall

man ge de "vanligaste" **översättningarna** på exemplen (och låta användaren besluta vad betydelsen är)? Den första strategin tjänar en passiv, den senare en aktiv användare. Vi skall försöka illustrera vad det är fråga om med hjälp av några exempel.

Det är naturligt att verb som uppslagsord står i jakande grundform, och detsamma gäller vanligen för exempel. Det finns ändå i olika språk t.ex. verb som oftast eller uteslutande används i negerad form, vilket bör uppmärksammas i ordboksartikeln. Ytterligare finns det ord för vilka man i några språk har naturliga paralleller med den motsatta betydelsen, medan motsvarande ord i ett annat språk kan sakna lexikaliska motsatser. Ett exempel är ryskans *bođrstvovat* 'vaka, vara vakna' som är mycket sällsynt i levande språkbruk. I stället används negerade former av *spat* 'sova'. Denna information får man inte i KOS, där artikeln för *spat* inte har ett enda exempel med negation. Man kan föreställa sig att en finskspråkig användare som försöker översätta ett yttrande av typen *my dolgo ne spali* (bokstavligen:) 'vi sov inte länge' har svårigheter att komma på att det är fråga om att 'vi var länge vakna'. Ännu svårare är det för en rysk användare att hitta det finska verbet *valvoa* 'vaka', eftersom det inte är särskilt sannolikt att han förstår att söka under *bođrstvovat*.

Vi kan försöka räkna ut vad en ryss hittar på som skall översätta en fras som *Pojdem zavtrakat / obedat / uzinat* 'Låt oss gå / Ska vi gå och äta frukost/middag/kvällsmat' eller *Oni posli obedat* 'De gick för att äta middag' till finska. Översättningarna i KOS är av typen *syöää aamiaista/lounasta/illallista*. Därtill ges de inkorporerade verben *lounastaa* och *illastaa* som strukturellt motsvarar de ryska verben *obedat* och *uzinat*. Problemet är att det inte är särskilt vanligt på finska att använda dessa verb eller överhuvudtaget precisera om man skall äta 'frukost', 'middag' eller 'kvällsmat' utan man går helt enkelt för att 'äta'. Det innebär alltså meningslöst grubblande för vår ryss som försöker besluta om det på finska är frukost eller middag som skall ätas.

Ytterligare ett exempel som ter sig svårt att lösa. I KOS har vi under uppslagsordet *ocki* exemplet *on nosit ocki* 'han har/bär glasögon' som översatts med *hän käyttää silmälasija* 'han använder glasögon'. Man saknar här den förmodligen vanligare motsvarigheten *hänellä on silmälasit* 'han har glasögon'. Samma kritik kan man rikta mot artikeln *nosit* 'bära', där den tredje betydelsen anges med ekvivalenterna *pitää* 'hålla' och *käyttää* 'använda'. Ändå torde man i normalfall i uttrycket för 'ha på sig/vara klädd i' använda den possessiva konstruktionen (möjligen med *päällä* 'på'). För den traditionella lexikografiska presentationen innebär just detta en svår nöt, då denna konstruktion inte är naturlig i grundform (infinitiv + adessiv av subjektet). Därför är det

nödvändigt att ha en hel sats som exempel. Slutligen hittar vi ett efterlängtat exempel i artikeln för *nosit*: *On nosit borodu <dlinnye volosy>* 'Han har skägg <långt hår>': *hänellä on parta <pitkä tukka>*. Här skulle det ju vara helt omöjligt att (på finska) "använda skägg".

Om man går igenom fler ordboksartiklar för att komma underfund med hur pass fullständigt olika ekvivalenter ges, så avslöjas också motsatta exempel. Alltså om det i ryskan finns verb som inkorporerar objektbetydelsen (jfr *obedat* 'äta middag' ovan) kan problemet vara att man i finskan använder verb som är enklare till sin betydelsestruktur (t.ex. *syödä* 'äta'). Men det kan vara tvärtom: för *sobirat* 'jagody/griby' 'plocka bär/svampar' saknar man översättningarna *marjastaa* (< *marja* 'bär') och *sienestää* (< *sieni* 'svamp'). Men eftersom verb av typen *marjastaa* och *sienestää* till sin aspektuella betydelse är habituella el. durativa, går det inte att ge dem under det perfektiva verbet (*sobrat*), där nu *sobrat* 'cvety/jagody' 'plocka blommor/bär' presenteras. Däremot hittar man verbet *sorsastaa* (< *sorsa* 'and') för *ochotit'sja na utok* 'jaga and, gå på andjakt' och också det inkorporerade verbet *pullottaa* (< *pullo*) 'tappa på flaskor, buteljera' i artikeln för *razlit*.

Den kausativ-kurativa betydelsen hos *stroit* 'bygga' har man valt att ange genast under den första grundbetydelsen. Det är osäkert om användaren noterar skillnaden i betydelse som är explicit i finskan: *rakentaa* 'bygga', *rakennuttaa* 'låta bygga'. Under *sit* 'sy' ger man kurativum som en särskild betydelse *teettää [vaatteita]* 'låta göra [kläder]' med anmärkningen *talspråk*; på liknande sätt också i *stric*: *leikata* ('klippa'), *leikkauttaa* ('låta klippa') *tukkansa* ('sitt hår').

Ställvis har man i KOS försökt illustrera den rätt vanliga motsvarigheten i bruket mellan finskans statiska konstruktion och ryskans perfektiva preteritum. Med båda konstruktionerna syftar man på ett statiskt tillstånd som logiskt föregås av en handling som leder till ett bestämt resultat. Skillnaden på uttrycksnivån kommer fram i exemplen för några verb, t.ex. *lec* 'lägga sig': *deti uze legli spat* – *lapset ovat jo nukkumassa* 'barnen ligger redan till sängs' (= *menneet nukkumaan* 'gått och lagt sig'), *razljubit* 'sluta att älska/tycka': *ona razljubila menja* – *hän ei rakasta enää minua* 'hon älskar mig inte längre', *hän on lakannut rakastamasta minua* 'hon har slutat älska mig'.

Det finns också minst ett exempel i KOS på ett imperfektivt verb i liknande användning i en kontext som syftar på en längre tidsperiod. Den tredje betydelsen hos *stric* 'klippa', *pitää lyhyttä tukkaa* 'klippa sitt hår kort' (bokstavligen: "hålla kort hår") illustreras med *ona korotko strigla svoi volosy* 'hon hade/brukade ha kort hår'. Man kan notera att exemplet med *stric* inte alls finns i den gamla upplagan och att exemplet med *lec* (se ovan) där översatts bara med *ovat menneet*

nukkumaan 'har gått till sängs'. Inte heller under *razljubit'* har den gamla K&O (1963) exempel på det som vi diskuterade ovan. Av allt att döma har man således i KOS försökt att i större omfattning ge färdiga översättningar och således bättre tjäna ryska användare. Systematiskt har man dock inte gått fram: ett uppenbart exempel borde ha varit *zabolet'* 'insjukna' med ett exempel som *ona zaboleta* 'hon har insjuknat / är sjuk': *hän on sairas*.

Intressant nog finns det ett exempel i KOS i den andra riktningen under verbet *nosit'*, nämligen: *ona nosit familiju muza* som översatts inte endast med *hän käyttää miehensä sukunimeä* 'hon använder sin mans efternamn' utan också *hän on ottanut miehensä sukunimen* 'hon har tagit sin mans efternamn'. Likväl kunde man också här ha den enkla possessivkonstruktionen i presens: *Hänellä on miehensä nimi* 'hon har sin mans namn'.

Funktionen hos enskilda exempel kan variera. När KOS vid **varje** månadsnamn upprepar exempel som *v janvare* 'i januari', *v janvare ètogo* < *buduscego, proslogo* > *goda* 'i januari i år < nästa år, ifjol >', *pervogo janvarja* 'den första januari', är det klart att detta inte sker i syfte att säkerställa att betydelsen hos uppslagsordet blir klar utan att få läsaren plugga in dessa uttryck. Men om man vill vara ekonomisk och spara utrymme i ordboken, så använder man exempeldelen endast för att komplettera den information som lämnas om ordens betydelse eller översättningsekvivalenter. Den gamla K&O (1963) gav inte dessa exempel under månadsnamnen, inte heller gör Ozegov (1992) det. Det är alltså fråga om ett medvetet beslut och ett nytt tillvägagångssätt som man kan vara av olika åsikt om. Onödig verkar denna strategi i alla fall vara om man motiverar den med ryska användares behov: det skulle vara tillräckligt att ge exemplen en gång och hänvisa i övrigt t.ex. *ks janvar'* 'se januari'.

8. Några frågetecken och anmärkningar

Man skulle vänta sig att under *telefon* hitta betydelsen 'telefonnummer': i talspråk är fraser som *daj mne tvoj telefon* 'ge mig ditt nummer' (egentligen: 'din telefon') ganska frekventa.

Parom: betydelsen *lautta, lossi* 'färja' börjar bli historia. En betydelse som är aktuellare är t.ex. 'passagerarfärja'. Att ekvivalenterna *laiva* 'båt, fartyg', *autolautta* 'bilfärja' saknas i KOS beror på att man följer MAS, medan Ozegov (1992) ger denna betydelse.

Mjac v aute 'bollen är ute' har i KOS översatts *yli sivurajojen* 'över sidolinjen' som tycks vara en för smal tolkning. Som sportterm torde det helt allmänt betyda 'ute'.

Cas pik 'rusningstid' ges av någon anledning bara i singular; man skulle ha väntat ett brukligt exempel som *v casy pik* 'i rusningstid' (ordagrant "under rusningstimmarna").

Gripp 'influenza' ges utan exempel; också här väntar man sig ett exempel som *bolet' grippom* 'ha influensa' (*olla flunssassa, sairastaa flunssaa*). Visserligen förekommer just detta exempel i artikeln *bolet'*, men då det talspråkliga verbet *grippovat'* 'ha influensa' (som ändå är relativt sällsynt) presenteras genast efter *gripp* kan det hända att användaren inte slår upp *bolet'*.

I tabellen över det ryska alfabetet förekommer ett fel: *e* och *ë* presenteras som två självständiga bokstäver fast de vid alfabetiseringen fungerar som en bokstav. Att försvara det med att det är ett vanligt fel håller inte: felet förekommer visserligen både i MAS och i Ozegov (1992), men – *nota bene* – inte i den gamla K&O (1963) (!), inte heller t.ex. i RSO (1976), RCS (1978), RAS (1985) och RFS (1969). I alla dessa står *e* och *ë* på samma rad bredvid varandra, vilket indikerar just att de behandlas annorlunda än de andra bokstäverna.

I den gamla K&O (1963) redovisades ordbokens källor utförligt. I KOS finns ingen källförteckning.

9. Till slut

Kort och gott kan man inte överskatta betydelsen och nödvändigheten av den nya ordboken. Ordböcker utgör för många språkstudenter, filologer, kulturspecialister och andra språkmänkor inte bara outhärliga verktyg utan de symboliserar på ett sätt hela ämnet eller disciplinen, och man älskar dem även om man stundom hatar dem. Sammanställningen av den aktuella ordboken har krävt mycket arbete och är värd all aktning. Det är en kulturgärning som fört rysk lexikografi i Finland en steg framåt igen. Ändå är det den moderna användarens och icke mindre en professionell lexikografs dröm att i något skede få ta del av en ordbok som helt och hållet sammanställts på basis av aktuellt språkbruk, och där den moderna teknologins medel och en modern syn på språk, lexikografi, översättning och samhälle systematiskt utnyttjats.

Litteratur

Ordböcker

- Buj, Vasilij 1995: *Russkaja zavetnaja idiomatika (veselyj slovar' krylatych vyrazenij)*. Red. av Anatolij Baranov & Dmitrij Dobrovol'skij. Moskva: Pomovskij i partnery.
- CD-Perussanakirja 1997 = *CD-Perussanakirja. Uusin tieto nykysuomen sanoista*. CD-ROM. Forskningscentralens för de inhemska språken publikationer, 94. Helsingfors: Edita.
- COBUILD 1987 = *Collins Cobuild English Language Dictionary*. London, Glasgow: Collins.
- Dal', V. I. 1955: *Tolkovyj slovar' živogo velikoruskogo jazyka*, 1–4. Izd. 2-e. Moskva, LXXXVIII + 699 + 779 + 555 + 683 s.
- Elistratov, V. S. 1994: *Slovar' moskovskogo argo: (materialy 1980–1994 g.g.)*. Moskva: Russkie slovari, 699 s.
- K&O 1963 = Kuusinen, M. & V. Ollikainen (red.), *Venäläis-suomalainen sanakirja = Russko-finskij slovar'*. Moskva: GIS.
- Kijanen, Pekka (toim.) 1912–1913: *Venäläis-suomalainen sanakirja = Russko-finskij slovar'*, 1–2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 129, 1–2. Helsinki: SKS, VIII, 872 + 781 s.
- MAS 1981–84 = *Slovar' russkogo jazyka 1–4*. Akademija nauk SSSR, Institut russkogo jazyka. Izd-e 2-oe, ispr. i dop. Moskva: Russkij jazyk.
- Mustajoki, Arto & Ekaterina Nikkilä 1982: *Russko-finskij ucebnyj slovar' = Venäjää opiskelevan sanakirja: venäjä-suomi*. 12.500 sanaa. Moskva: Russkij jazyk, 535 s.
- Ozegov 1992 = Ozegov, S.I. & Ju.N. Svedova, *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. 72.500 slov i 7.500 frazeologiceskich vyrazenij. RAN, In-t rus. jaz. Moskva: Az''.
- RAS 1985 = Achmanova O.S. & al., *Russko-anglijskij slovar': okolo 55.000 slov = Russian-English dictionary*. Pod obsc. rukovodstvom A.I. Smirnickogo. Izd. 13-e., ispravl. i dop. Moskva: Russkij jazyk, 764 s.
- RCS 1978 = Kopeckĭ L.V. & O. Ležocka (red.), *Russko-äesskij slovar' [= Rusko-äesky slovník]* 1–2. Moskva & Praha: Russkij jazyk & Státní Pedagogické Nakladatelství, 662 s.
- RFS 1969 = Šerba, L.V. & M.I. Matusevic 1969: *Russko-francuzskij slovar' [Dictionnaire russe-français]*. 50.000 slov. 9-ème éd., revue et augmentée. Moscou: Encyclopédie Soviétique, 839 s.
- Ringvall, A.F. & P. Kijanen (red.) 1902: *Suomalais-venäläinen sanakirja*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1005 s.
- RSO 1976 = Maslova-Lasjanskaja S.S. & I.V. Kallistova & A.G. Gustavsson & C. Davidsson & S.G. Halipov, *Rysk-svensk ordbok*

[*Russko-svedskij slovar*]. Ca 50.000 ord. Red. Carin Davidsson. Moskva: Russkij jazyk.

RSS 1989 = Dorot'jakova V. & M. Filkusova & D. Kollar & E. Kucerova & M.O. Malikova & M. Masarova & E. Sekaninová, *Russko-slovackij slovar': okolo 50.000 slov*. Moskva: Russkij jazyk & Bratislava: Slovenské Pedagogické Nakladateľ'stvo, 748 s.

Zaliznjak, A.A. 1977: *Grammaticeskij slovar' russkogo jazyka: slovoizmenenie*. 100.000 slov. Moskva: Russkij jazyk, 880 s.

Zasorina, L.N. (red.) 1977: *Castotnyj slovar' russkogo jazyka*. Ok. 40.000 slov. Moskva: Russkij jazyk.

Övrig litteratur

Berkov, V.P. 1996: *Dvujazyčnaja leksikografija: ucebnik*. S.Peterburg: Izdatel'stvo S.Peterburgskogo universiteta, 248 s.

Recker Ja.I. 1950: O zakonomernych sootvetstvijach pri perevode na rodnoj jazyk. *Voprosy teorii i metodiki učebnogo perevoda*. Sb. statej. Moskva.

Recker Ja.I. 1974: *Teorija perevoda i perevodčeskaja praktika. Ocerki lingvističeskoj teorii perevoda*. Moskva: Mezdunar. otnosenija, 216 s.

Svensén, Bo 1987: *Handbok i lexikografi: principer och metoder i ordboksarbetet*. Tekniska nomenklaturcentralen, 85. Stockholm: Esselte studium, 279 s.

Scerba L.V. [1940]1974: Leksikografija. *Jazykovaja sistema i recevaja dejatel'nost'*. Leningrad: Nauka. 265–312.

Vahros, Igor 1976: Suomalais-venäläisen sanakirjan syntyvaiheista. *Kanava*, 4: 475–481.